

ks. Janusz Faltyń

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Duch Święty w ziemskim życiu Chrystusa w ujęciu Hansa Ursa von Balthasara

Wszyscy, którzy znali kapłana von Balthasara, smucą się zaskoczeni utratą wielkiego Syna Kościoła, wybitnego męża teologii i nauk duchowych, któremu przysługuje szczególnie zaszczytne miejsce w kościelnym i kulturalnym życiu współczesności. Pragnąłem uznać i docenić wielorakie zasługi jego długiej i niezmordowanej pracy, jako nauczyciela duchowego i cenionego naukowca, poprzez przekazanie mu w uroczysty sposób na ostatnim konsystorz godności kardynalskiej¹.

To fragment listu papieża Jana Pawła II skierowanego do Prefekta Kongregacji Nauki Wiary, kardynała Josepha Ratzingera, bezpośrednio po śmierci osiemdziesięciopięcioletniego szwajcarskiego teologa Hansa Ursa von Balthasara (1905–1988), która nastąpiła w niedzielny poranek, 26 czerwca 1988 roku – na dwa dni przed otrzymaniem purpury kardynalskiej. Jan Paweł II kilkakrotnie w swoich publicznych wypowiedziach doceniał i podkreślał rolę teologicznej refleksji nad Objawieniem myśliciela z Bazylei, a spora część współczesnych teologów oraz znawców historii Kościoła ostatnich czasów określa Hansa Ursa von Balthasara mianem jednego z najwybitniejszych teologów XX wieku. Balthasar jest jednym z najczęściej komentowanych i cytowanych teologów katolickich. Pozostawił po sobie około 90 własnych książek i setki artykułów. Jego

¹ *List papieża Jana Pawła II do kardynała J. Ratzingera*, „Communio” 8 (1988) nr 6 (48), s. 4.

myśl teologiczną cechuje niezwykła oryginalność, wynikająca z konfrontowania poglądów św. Augustyna i św. Tomasza z Akwinu z dorobkiem niemieckiej filozofii. Od 20 marca 2018 roku jest Sługą Bożym Kościoła Katolickiego².

Bogactwo i głębia refleksji nad Objawieniem Hansa Ursa von Balthasara, kandydata na ołtarze, skłania do pogłębienia refleksji nad jego dziełem, które stanowi jedno z najbardziej fascynujących dokonań teologicznych naszych czasów. Zarówno w aspekcie duchowym, jak i w perspektywie refleksji teologicznej warto współcześnie odkrywać dziedzictwo tego szwajcarskiego teologa.

Śledząc przekaz Bożego orędzia zawartego w Objawieniu oraz korzystając z naukowej refleksji nad tajemnicami wiary – czego wprawiającym w podziw przykładem jest myśl teologiczna von Balthasara – trzeba jednoznacznie stwierdzić, że na kartach Nowego Testamentu uwidacznia się dość klarownie funkcja Ducha Świętego, jaką pełnił w czasie ziemskiej egzystencji Chrystusa. W niniejszej refleksji zostanie uwypuklona relacja Trzeciej Osoby Boskiej do Chrystusa, zwłaszcza podczas Jego ziemskiej egzystencji, którą – według dramatycznej trynitologii, chrystologii i pneumatologii omawianego autora – obejmuje czas inwersji trynitarnej, charakteryzujący się posłuszeństwem Syna Ojcu w Duchu Świętym³.

Specyfika inwersji trynitarnej

„Gdy zaś przyjdzie On, Duch Prawdy, doprowadzi was do całej prawdy. Bo nie będzie mówił od siebie, ale powie wszystko, cokolwiek usłyszycie, i oznajmi wam rzeczy przyszłe” (J 16, 13). Według jednego z najwybitniejszych teologów katolickich XX wieku⁴, Hansa Ursa von Balthasara, w tych biblijnych słowach zawiera się streszczone ujęcie roli Ducha Świętego, jaką pełni on w dziejach zbawienia⁵. W teologii szwajcarskiego myśliciela, który wywarł wpływ także na poglądy Jana Pawła II⁶, Duch Święty jawi się jako egzegeta Syna: „towarzyszy Mu stale w Jego posłaniu, jest przy Jego narodzinach, chrzcie, na krzyżu,

2 Por. *Hans Urs von Balthasar*, <https://wdrodze.pl/authors/hans-urs-von-balthasar/> (29.01.2023).

3 E. Guerriero, *Hans Urs von Balthasar. Monografia*, tłum. M. Rodkiewicz, Kraków 2004, s. 344. Por. I. Bokwa, *Trynitarno-chrystologiczna interpretacja eschatologii w ujęciu Hansa Ursa von Balthasara*, Radom 1998, s. 144–145.

4 *Wielka encyklopedia Jana Pawła II*, red. G. Polak, t. 2, Warszawa 2004, s. 15.

5 E. Guerriero, *Hans Urs von Balthasar. Monografia*, s. 344.

6 *Wielka encyklopedia...*, s. 15.

ale dopiero po wypełnieniu dzieła Odkupienia w pełni wchodzi do akcji⁷ i w ten sposób, oczywiście przy zachowaniu teologicznej zasady apropracji, rozpoczyna się w historii zbawienia czas Jego działania.

Rozróżnienie Osób Boskich, które żadną miarą nie dzielą jedności Bożej, polega na trzech realnych relacjach między nimi: Ojciec jest odniesiony do Syna (ojcostwo), Syn do Ojca (synostwo), a Duch Święty do Ojca i Syna (tchnienie bierne)⁸. Hans Urs von Balthasar, „któremu przysługuje szczególnie zaszczytne miejsce w kościelnym i kulturalnym życiu współczesności”⁹, zaproponował w swojej teologii oryginalne i ciekawe rozwiązanie dotyczące relacji trynitarnych. W monumentalnej *Teodramatyce* bazylejski myśliciel poświęcił kilka stron swoich naukowych refleksji stricte dla rozważenia tych specyficznych relacji między Osobami Bożymi, nazywając je „inwersją trynitarą” (*trinitarische Inversion*)¹⁰.

Specyfika inwersji trynitarnej, którą prezentuje Balthasar, polega na odwróceniu relacji między Synem Bożym a Duchem Świętym w ekonomii zbawienia. W Trójcy Świętej immanentnej (wewnętrzne życie Boga) Duch pochodzi od Ojca i Syna, a w dziejach zbawienia Syn przez Ducha przyjmuje ludzka naturę i przez Niego prowadzony jest w swoim ziemskim posłannictwie. W myśli teologicznej Balthasara ważny wydaje się również dokładnie określony czas trwania inwersji¹¹.

Prezentując istotę inwersji trynitarnej w historii zbawienia, Hans Urs von Balthasar zauważył, że od momentu, kiedy Syn „za sprawą Ducha Świętego przyjął ciało z Maryi Dziewicy”¹² aż do Jego chwalebного zmartwychwstania, można mówić o specyficznej relacji Jezusa do Ducha Świętego. Zostaje ona bowiem odwrócona: „Syn przez Ducha staje się człowiekiem i przez Niego jest prowadzony w swoim posłannictwie. Pochodzący od Ojca Duch prowadzi

7 E. Guerriero, *Hans Urs von Balthasar. Monografia*, s. 344; por. I. Bokwa, *Trynitarно-chrystologiczna interpretacja eschatologii...*, s. 144–145.

8 E. Guerriero, *Hans Urs von Balthasar. Monografia*, s. 322.

9 *List papieża Jana Pawła II...*, s. 4.

10 Por. H.U. von Balthasar, *Theodramatik*, Band 2: *Die Personen des Spiels*, Teil 2: *Die Personen in Christus*, Einsiedeln 1978, s. 167–175; S. Mycek, *Otwarta miłość. Cierpienie Boga w trynitarно-chrystologicznej interpretacji Hansa Ursa von Balthasara*, „Communio” 24 (2004) nr 2(140), s. 87–105; I. Bokwa, *Trynitarно-chrystologiczna interpretacja eschatologii...*, s. 155–160.

11 S. Budzik, *Inwersja trynitarно-soteriologiczna w teologii H. U. von Balthasara*, w: *Niech zstąpi Duch Twój*, red. Z. J. Kijas, Tarnów 1999, s. 19.

12 Katechizm Kościoła katolickiego, 456.

Jezusa, oznajmiając Mu wolę Ojca¹³. Takie ujęcie relacji między Ojcem, Synem i Duchem Świętym von Balthasar nazwał inwersją (łac. *inversio*, odwrócenie) trynitarną¹⁴, gdyż dokonuje się wówczas odwrócenie relacji intratrynitarnych, odmienne od prezentacji w klasycznej teologii, gdzie tajemnicę Bożego życia, a w nim odniesienia do siebie Osób Bożych, ukazuje się w zestawieniu: Ojciec – Syn – Duch Święty.

Ten autor zwrócił jednak jeszcze uwagę – to dopowiedzenie posiada istotne znaczenie przy omawianiu inwersji – że odwrócenie relacji wewnątrztrynitarnych nie czyni żadnych zmian w porządku wewnętrznego życia Boga. Inwersja trynitarna wskazuje raczej na misję Chrystusa i rolę, jaką pełnił w niej Duch Święty. Wynika z tego, że oryginalne ujęcie i przedstawienie przez teologa z Bazylei specyficznych relacji Ojca, Syna i Ducha Świętego w stanie kenozy Chrystusa, czyli Jego uniżenia, tożsamego z Jego życiem na ziemi, nie konstruuje sprzecznych z dotychczasową prawdą teologiczną stwierżeń o tajemnicy Trójjedynego Boga, lecz ukazuje jednoznacznie misję Jezusa i Ducha, objawioną ludzkiej myśli zgodnie z kształtem Bożej ekonomii zbawienia¹⁵.

W celu jaśniejszego ukazania inwersji trynitarniej, która w dziejach zbawienia stanowi niezmierny wyraz Bożej miłości do każdego człowieka¹⁶, Balthasar w swojej monumentalnej *Teodramatyce* próbował za pomocą rysunku nakreślić kształt odniesień w Trójcy Świętej właściwy ramom czasowym omawianych specyficznych relacji. Z analizy rysunku wynika, że w czasie ziemskiej egzystencji Chrystusa (stan kenozy) Duch Święty jawi się jako Osoba pośrednicząca pomiędzy Ojcem a Synem¹⁷. Sam autor, bezpośrednio odwołując się w tekście do rysunku, tak go skomentował: „To, co zostało nazwane jako «*inwersja*» jest ostatecznym przedstawieniem Trójcy immanentnej jako ekonomicznej, gdzie «*odpowiednik*» Syna względem Ojca wyraża się jako «*posłuszeństwo*»¹⁸.

Balthasar stwierdził zatem, pamiętając o zasadzie tożsamości Trójcy immanentnej i ekonomicznej, że czas trwania inwersji trynitarniej, w której Duch

13 S. Budzik, *Inwersja trynitarno-soteriologiczna...*, s. 19.

14 S. Budzik, *Inwersja trynitarno-soteriologiczna...*, s. 19.

15 Por. H. U. von Balthasar, *Theologik*, Band 3: *Der Geist der Wahrheit*, Einsiedeln 1987, s. 166–167; M. Pyc, *Chrystus. Piękno – dobro – prawda. Studium chrystologii Hansa Ursa von Balthasara w jej trylogicznym układzie*, Poznań 2002, s. 551.

16 H. U. von Balthasar, *Theodramatik...*, s. 175.

17 H. U. von Balthasar, *Theodramatik...*, s. 171.

18 H. U. von Balthasar, *Theodramatik...*, s. 171.

Święty odgrywa mediacyjną rolę pomiędzy Ojcem a posłanym Synem, jest tożsamy z czasem Chrystusowego posłuszeństwa; w nim zaś Duch Święty jawi się jako substancja, do której Chrystus nieustannie się odnosi w ciągu swojej ziemskiej egzystencji¹⁹.

Rzeczą znamioną w teologii Balthasara wydaje się fakt, że specyficzna relacja i działanie Ducha Świętego w odniesieniu do wcielonego Syna Bożego, Jezusa Chrystusa, który w ludzkim ciele dokonał dzieła odkupienia świata, posiada ściśle określone granice czasowe. Przedwieczny Syn Boży w historii zbawienia, w pełni czasu (por. Ga 4, 4), „uniżył samego siebie, stawszy się posłusznym aż do śmierci” (Flp 2, 8). Wkroczył zatem w dzieje ludzkości, przez Niego Bóg wyraźnie przemówił do ludzi (por. Hbr 1, 2). Ziemska egzystencja Jezusa, która jednocześnie stanowi czas trwania inwersji trynitarnej, posiada określone miejsce na osi przedstawiającej bieg ludzkiej historii i świata stworzonego przez Boga. Balthasar, chcąc uwypuklić tę prawdę, zaznaczył, że rozważana inwersja jest pomostem dla wcielenia i zmartwychwstania Chrystusa²⁰.

Inaczej rzecz ujmując, wcielenie i zmartwychwstanie, w których – próbując zgłębiać tajemnicę trynitarnej miłości – zarysowuje się aktywna rola Ducha Świętego, mają charakter graniczny – odpowiednio początku i końca trwania inwersji trynitarnej. Zatem całe życie Chrystusa na ziemi, w tym także Jego publiczna działalność, dokonuje się w kontekście specyficznej relacji Trzeciej Osoby Boskiej do Niego.

Szwajcarski myśliciel, kontynuując teologiczne dywagacje, zauważył, że czas trwania inwersji, tożsamy ze stanem uniżenia Chrystusa (*status exinanitionis*), „Duch wychodzący jedynie od Ojca zstępuje na Syna, który Jego działania doświadcza szczególnie we Wcieleniu”²¹, kończy się wraz ze zmartwychwstaniem Jezusa Chrystusa. Zatem owo odwrócenie relacji, które z pewnością według Balthasara posiada również wymiar zbawczy (stąd autor omawianą inwersję nazwał trynitarно-soteriologiczną)²², zostaje zniwelowane.

Godne uwagi wydaje się spostrzeżenie bazylejczyka dotyczące skutku trwania inwersji trynitarnej, a w niej roli, jaką pełnił Duch Święty. Otóż w stanie wywyższenia Chrystusa (*status exaltationis*), kiedy „zasiadł po prawicy

19 H. U. von Balthasar, *Duch Święty w wewnątrztrynitarным życiu Boga*, w: H. U. von Balthasar, *W pełni wiary*, tłum. J. Fenrychowa, Kraków 1991, s. 265–268.

20 H. U. von Balthasar, *Duch Święty w wewnątrztrynitarным...*, s. 268.

21 E. Guerriero, *Hans Urs von Balthasar. Monografia*, s. 322.

22 „Trinitarisch-soteriologische Inversion”. Por. np. H. U. von Balthasar, *Theodramatik...*, s. 172.

Majestatu na wysokościach” (Hbr 1, 3), Syn już na zawsze będzie zawdzięczać istnienie swojego człowieczeństwa działaniu Ducha Świętego²³. W ten sposób wyłania się istotna rola działania Ducha w dziejach zbawienia, której Syn Boży zawdzięcza swoje człowieczeństwo (już na wieki) działalności Ducha²⁴.

Autor *Teodramatyki*, ukazując pośredniczącą rolę Ducha Świętego w okresie trynitarno-soteriologicznej inwersji, podkreślał aktywność Trzeciej Osoby Boskiej już od samego poczęcia Jezusa w łonie Niepokalanej Dziewicy Maryi²⁵. Wówczas przyjmujący ludzką naturę Syn Boży zdaje się całkowicie na Ducha Świętego, który Go czyni człowiekiem „ex Maria Virgine”²⁶. Poczęty Jezus może być nazwany owocem Ducha Świętego, jednak – jak zwrócił uwagę von Balthasar – zawsze trzeba pamiętać, że w kontekście odwiecznie trwających relacji wewnątrztrynitarnych tenże Duch jest owocem wspólnego tchnienia Ojca i Syna²⁷.

W ramach czasowych, które określa inwersja trynitarna, Duch Święty „przyjmuje wiodącą rolę wcielając w Maryję Słowo Boże”²⁸, staje się swoistą „regułą” życia Jezusa²⁹. Teolog, prezentując refleksje nad znaczeniem Ducha w ziemskiej egzystencji Jezusa, określił tegoż Ducha jako Ducha Ojca i Syna. Duch Ojca daje polecenia Chrystusowi, a Duch Syna je przyjmuje w absolutnym posłuszeństwie³⁰.

Hans Urs von Balthasar, wyjaśniając określenie „Duch Ojca”, ukazał jeden z dwóch aspektów roli Ducha Świętego w życiu Jezusa Chrystusa. Otóż Ojciec towarzyszy Synowi w Jego ludzkiej egzystencji. W jaki sposób? Właśnie przez obecność Ducha Świętego. Duch Święty towarzyszy Jezusowi w Jego ziemskim życiu jako Duch Ojca³¹, a uwidacznia się to już w momencie wcielenia, kiedy

23 M. Pyc, *Wcielenie a zmartwychwstanie w chrystologii Hansa Ursa von Balthasara*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 10 (2001), s. 172.

24 H. U. von Balthasar, *Theodramatik...*, s. 174.

25 J. Królikowski, *Maryja w pamięci Kościoła. Mariologia*, cz. 1, Tarnów 1999, s. 252.

26 H. U. von Balthasar, *Theodramatik...*, s. 171.

27 H. U. von Balthasar, *Theodramatik...*, s. 171.

28 K. Ternka, *W Nazarecie narodził się Kościół. Maryja-Kościół w tajemnicy Wcielenia według Hansa Ursa von Balthasara*, „Salvatoris Mater” 2 (2000) nr 2, s. 120.

29 K. Ternka, *W Nazarecie narodził się Kościół...*, s. 120.

30 M. Pyc, *Wcielenie a zmartwychwstanie...*, s. 170; K. Ternka, *W Nazarecie narodził się Kościół...*, s. 120; E. Guerriero, *Hans Urs von Balthasar. Monografia*, s. 322.

31 H. U. von Balthasar, *Tajemnice życia Jezusa (IV). Śmierć na krzyżu – wypełnienie odwiecznego postanowienia Boga*, w: H. U. von Balthasar, *W pełni wiary*, tłum. J. Fenrychowa, Kraków 1991, s. 219.

Duch zanosi Syna w postaci nasienia Ojca do łona Maryi Dziewicy; jednocześnie Syn, z uległością (w Duchu) wyraża przyzwolenie, pozwala się zanieść, oddając się do dyspozycji tegoż Ducha³².

„Odtąd na przestrzeni całej drogi Syna przez świat Duch będzie pozostawał nad Jezusem, objawiając Mu wolę Ojca”³³. Zatem w teologii szwajcarskiego myśliciela określenie Duch Święty jako Duch Ojciec – mając na uwadze oczywiście czas trwania inwersji trynitarno-soteriologicznej – wiąże się z omówionym niżej przebywaniem tegoż Ducha „nad” Jezusem i oznajmianiem Mu odwiecznej trynitarnej woli zbawienia³⁴.

Drugim aspektem naukowej refleksji bazylejczyka, który ukazuje udział Ducha Świętego w ziemskiej misji Chrystusa, jest określanie Ducha jako „Ducha Chrystusa”. To ujęcie odsłania nam Trzecią Osobę Boską, która będąc „w” Synu (Jezus jako człowiek nie przestaje być Bogiem), umożliwia przyjęcie woli Ojca w absolutnym posłuszeństwie³⁵.

Mówiąc o roli Ducha Świętego w życiu Chrystusa, gdzie jest On ukazany jako Duch Ojca i Syna, zawsze należy pamiętać o komplementarnym ujmowaniu tych dwóch aspektów. Zarówno działalność Ducha Świętego, który jest „nad” Jezusem i zwiastuje Mu wolę Ojca (Duch Ojca), jak i obecność Ducha „w” Jezusie, który czyni posłuszeństwo Chrystusa możliwym (Duch Syna), ma miejsce jednocześnie i stale³⁶.

Posłuszeństwo Syna Ojcu w Duchu Świętym

W doktrynie chrystologicznej Hansa Ursa von Balthasara pojęcie „posłuszeństwa” (*Gehorsam*) Chrystusa zajmuje centralne miejsce³⁷. Z pewnością dlatego Alfons Nossol określił naukową refleksję teologa z Bazylei nad tajemnicą Jezusa Chrystusa jako „chrystologię posłuszeństwa”³⁸. Według Balthasara posłuszeń-

32 M. Pyc, *Wcielenie a zmartwychwstanie...*, s. 170.

33 M. Pyc, *Wcielenie a zmartwychwstanie...*, s. 170.

34 M. Pyc, *Wcielenie a zmartwychwstanie...*, s. 170.

35 M. Pyc, *Wcielenie a zmartwychwstanie...*, s. 170.

36 H. U. von Balthasar, *Theodramatik...*, s. 175.

37 Por. H. U. von Balthasar, *Theodramatik...*, s. 175; M. Pyc, *Objawiająca rola posłuszeństwa Chrystusa w ujęciu Hansa Ursa von Balthasara*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 28 (1990) nr 1, s. 41–65.

38 A. Nossol, *Teologia na usługach wiary*, Opole 1978, s. 174–176. Zob. także: M. Pyc, *Objawiająca rola posłuszeństwa*, s. 41; I. Bokwa, *Trynitarно-chrystologiczna interpretacja eschatologii...*, dz. cyt., s. 154.

stwo to stała postawa Syna w stosunku do Ojca, która była aktualna, zanim jeszcze „nadeszła pełnia czasu” (Ga 4, 4), gdy Syn Boży stał się człowiekiem „za sprawą Ducha Świętego”³⁹. Ziemskie posłuszeństwo Chrystusa stanowi wyraz wiecznego posłuszeństwa Syna wobec Ojca, dotyczącego intratrynitarnego życia Boga. Można zatem mówić, jak twierdził Balthasar, o wiecznej i trynitarniej woli posłuszeństwa Syna, gdyż absolutne nakazywanie Ojca i okazywanie posłuszeństwa przez Syna dokonuje się w jedności, jaką stanowi Duch Święty – miłość Obu: Duch Ojca i Syna⁴⁰.

Rzecz jasna, Balthasar poczynił zastrzeżenie, które informuje nas, że „użycie pojęcia posłuszeństwa w odniesieniu do Osoby Bożej oznacza przenośnię, antropomorfizm, lecz w ostateczności każda próba mówienia, dzięki ludzkiej formie przyjętej przez Syna, jest ostatecznym i nie do przewyciężenia”⁴¹. Widać zatem jasno, że w teologii Balthasara termin „posłuszeństwo”, określający charakterystyczny rys jego chrystologii, jest związany z osobą Jezusa Chrystusa ujmowaną zarówno w kontekście Trójcy immanentnej, jak i ekonomicznej. W dziejach zbawienia Syn Boży, przyjmując ludzką naturę i będąc posłusznym Ojcu w Duchu Świętym, stał się odbłaskiem chwały Boga i „odbiciem Jego istoty” (Hbr 1, 3)⁴².

Hans Urs von Balthasar w celu opisanego wydarzenia, jakie dokonało się w Jezusie Chrystusie, posłużył się kategorią miłości. Nie chodzi tu jednak o miłość ludzką, ale o miłość Bożą, co dobitnie podkreślają słowa samego Chrystusa zapisane w Ewangelii według św. Jana: „Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne” (J 3, 16). Aby wyrazić inność Boskiej miłości bazylijski myśliciel posłużył się pojęciami „chwała”, „wspaniałość” (*Herrlichkeit*), zaczerpniętymi z dziedziny estetyki⁴³. W Chrystusie objawia się Boża chwała, czyli wspaniałość nieustannie trwającej w łonie Trójcy Świętej miłości. Według Balthasara prawdę tę pięknie wyraża tekst św. Pawła Apostoła zamieszczony w Drugim Liście do Koryntian: „Albowiem Bóg, Ten, który rozkazał ciemnościom, by zajaśniały światłem, zabłysnął w naszych sercach, by olśnić nas

39 M. Pyc, *Objawiająca rola posłuszeństwa...*, s. 52.

40 M. Pyc, *Objawiająca rola posłuszeństwa...*, s. 53.

41 M. Pyc, *Objawiająca rola posłuszeństwa...*, s. 53.

42 M. Pyc, *Objawiająca rola posłuszeństwa...*, s. 53.

43 M. Pyc, *Objawiająca rola posłuszeństwa...*, s. 53.

jasnością poznania chwały Bożej na obliczu Chrystusa” (2 Kor 4, 6). Zatem przez Chrystusa Bóg interpretuje siebie wobec człowieka jako miłość⁴⁴.

Teolog z Bazylei zauważył także, że miłość Boga objawia się w posłuszeństwie uniżenia Syna wobec Ojca, mało tego, „to posłuszeństwo w istocie swej jest miłością”⁴⁵. Wynika z tego jasno, że kategoria posłuszeństwa, która w omawianej chrystologii stanowi centralny temat, jest utożsamiana z miłością. Chrystus, który w czasie ziemskiego życia jest posłuszny Ojcu w Duchu Świętym, objawia Boga, który „jest miłością” (1 J 4, 8. 16):

Jedynie w Nim (Chrystusie) Trójca Święta jest otwarta i dostępna. Historyczne posłuszeństwo wcielonemu Syna Bożego rzuca szczególne światło na misterium wewnątrztrynitarnego życia oraz na wzajemne relacje Osób w Bogu w ich najgłębszej jedności. Właśnie w Jego posłuszeństwie ujawnia się niewypowiedziana ukryta tajemnica: wewnątrztrynitarny dialog w łonie samego Boga⁴⁶.

Chrystus, przez którego Bóg ukazuje swoją miłość (por. Rz 5, 8), może być zdaniem Balthasara nazwany „Objawicielem Boga” (*Offenbarer Gottes*) lub w myśl określeń św. Pawła „obrazem” (*Bild*) bądź ikoną Boga niewidzialnego (*Ikone des unsichtbaren Gottes*); por. 2 Kor 4, 4; Kol 1, 15⁴⁷. Zatem objawienie Boga staje się „istotnym rysem życia Chrystusa, stanowi ono naczelną normę Jego egzystencji”⁴⁸, a sam Jezus, który stał się za sprawą Ducha Świętego Bogiem-Człowiekiem, przyjmując ludzką naturę, stanowi wspaniałe tłumaczenie tego, co boskie, na język ludzki⁴⁹. Syn, objawiając w czasie trwania inwersji trynitarniej Bożą miłość i będąc tym samym absolutnie posłusznym Ojcu, realizuje swoją misję w mocy Ducha. Wynika z tego, że ziemskie posłuszeństwo Jezusa Chrystusa, którego charakterystycznym rysem jest samoobjawienie się Boga, stanowi dla nas tło i uwypukla się w nim pośrednicząca rola Trzeciej Osoby Boskiej w publicznej działalności Jezusa, gdyż – jak stwierdził Balthasar – Syn jest „pobudzany przez Ducha Świętego, odsłania prawdę

44 H. U. von Balthasar, *Wiarygodna jest tylko miłość*, tłum. E. Piotrowski, Kraków 2002, s. 71, 111.

45 H. U. von Balthasar, *Wiarygodna jest tylko miłość*, s. 84.

46 M. Pyc, *Objawiająca rola posłuszeństwa...*, s. 43.

47 M. Pyc, *Objawiająca rola posłuszeństwa...*, s. 42.

48 M. Pyc, *Objawiająca rola posłuszeństwa...*, s. 41.

49 M. Pyc, *Objawiająca rola posłuszeństwa...*, s. 41–42.

o Ojcu i w Duchu Ojca wyraża⁵⁰. Jezus Chrystus, całkowicie uległy Duchowi, jest jednocześnie absolutnie posłuszny Ojcu, ale w żadnej mierze nie zostaje naruszona Jego wolność; w tym kontekście Mistrz z Nazaretu realizuje swoje posłannictwo będące niepowtarzalnym przejawem miłości Boga do człowieka (por. 1 J 4, 10)⁵¹.

Balthasar klarownie podkreślał, że posłuszeństwo Jezusa, które stanowi epifanię Bożej chwały, dotyczy samego faktu wcielenia, kiedy to Syn Boży w pełni wolności stał się człowiekiem, oraz zmartwychwstania Chrystusa, kiedy Syn, posłuszny aż do śmierci krzyżowej, pozwala na bycie wskrzeszonym przez Ojca. Posłuszeństwo zatem, jakie Jezus okazuje Ojcu w bezgranicznym zdaniu się na Niego, jednoczy tajemnice wcielenia i zmartwychwstania, które kreślą ramy trwania inwersji trynitarniej i tym samym są jej punktami granicznymi⁵².

Balthasar podkreślił, że należy pamiętać o jakościowej inności posłuszeństwa Syna wyrażonego w akcie wcielenia w porównaniu ze zwykłym ludzkim posłuszeństwem. Owa inność wynika z faktu, że Jezus Chrystus jest absolutnie niepowtarzalną Osobą⁵³:

Będąc bowiem odwiecznym Synem Bożym, jest On jedynym, który przychodzi z wysoka i przeżywa swoje ludzkie życie w boskiej formie. Tym przedczasowym posłuszeństwem Syn istotnie odróżnia się od każdego poczętego człowieka, którego nikt nie pyta, czy chce zaistnieć, czy też nie⁵⁴.

Niepowtarzalność Jezusa Chrystusa, która objawia się w historii zbawienia, kieruje człowieka do refleksji nad wielką i niepojętą tajemnicą wiary, wyrażoną w prawdzie teologicznej, według której Syn Boży przyjął ludzką naturę i to właśnie za sprawą Ducha Świętego i w tym Duchu był posłuszny Ojcu⁵⁵. Pełna chwały wielkość Jezusa, przejawiająca się w czasie Jego ziemskiej egzystencji, polega na tym, że Jezus jest posłuszny Ojcu w całej doskonałości, jaka może

50 M. Pyc, *Objawiająca rola posłuszeństwa...*, s. 44.

51 M. Pyc, *Objawiająca rola posłuszeństwa...*, s. 44.

52 M. Pyc, *Wcielenie a zmartwychwstanie...*, s. 168–169.

53 H. U. von Balthasar, *Jezus. Ten, który jest niepowtarzalny*, w: *W pełni wiary*, tłum. J. Fenrychowa, Kraków 1991, s. 179–185.

54 M. Pyc, *Wcielenie a zmartwychwstanie...*, s. 168–169.

55 G. Vandeveld-Deailliere, *L'inversion trinitaire chez H. U. von Balthasar*, „Nouvelle Revue Théologique” 120 (1998) nr 3, s. 382.

tylko zaistnieć. Taka zaś postawa Syna wynika z odwiecznego trynitarnego planu zbawienia człowieka, które dokonało się w posłannictwie Chrystusa⁵⁶.

Posłannictwo Chrystusa realizowane w ekonomii zbawienia, które opiera się na odwiecznym pochodzeniu Syna od Ojca, „polega w istocie na posłuszeństwie wobec odwiecznego planu”⁵⁷ Ojca. Tak rozumiane posłuszeństwo oznacza, że Jezus nie może sam sobą dysponować, lecz winien pozwolić dysponować sobą⁵⁸. Pomiędzy dyspozycjami wydawanymi przez Ojca a posłuszeństwem Syna, okazywanym w czasie Jego życia na ziemi (*status exinanitionis*), ma miejsce „równoważące pośrednictwo”, którego rolę odgrywa Duch Święty. Jego pośrednictwo w realizacji posłannictwa Syna Bożego ma kształt odwiecznej pierwotnej ofiary z siebie, dokonującej się w wewnętrznym życiu Boga, a która w dziejach zbawienia przybiera właśnie taką konkretną formę. Warto jednak zauważyć – obserwując teologiczne refleksje Balthasara na temat pośredniczącej funkcji Ducha – że Chrystus, będąc absolutnie posłuszny woli Ojca, w całym swoim życiu na ziemi, zarówno w czasie publicznej działalności, jak i w walce duchowej w Ogrodzie Oliwnym bądź w trakcie agonii na Krzyżu, zachowuje swoją boską i ludzką wolność⁵⁹.

Hans Urs von Balthasar stwierdził, że absolutne poddanie się woli Ojca, które staje się główną regułą egzystencji Jezusa, sprawia, że całe Jego życie, od wcielenia poprzez życie ukryte, publiczną działalność, aż po mękę i śmierć krzyżową, jawi się jako realizacja posłuszeństwa⁶⁰. Jezus jako odwieczny Syn Ojca od wieków przyjmuje od Niego wszystko. W konkretnym czasie historii zbawienia, kiedy Syn Boży stał się człowiekiem, będąc Jezusem z Nazaretu, wciąż był Synem Bożym i nie przestał odwiecznie przyjmować wszystkiego od Ojca. *In statu exinanitionis* Chrystusa „przyjmowanie wszystkiego od Ojca wyraża się w absolutnym posłuszeństwie Jezusa w stosunku do Niego”⁶¹. Owo „przyjmowanie wszystkiego” od Ojca jest przyjmowaniem ojcowskiej miłości przez Syna Bożego jako człowieka.

56 G. Vandeveld-Dailliere, *L'inversion trinitaire...*, s. 382.

57 E. Guerriero, *Hans Urs von Balthasar. Monografia*, s. 322.

58 E. Guerriero, *Hans Urs von Balthasar. Monografia*, s. 322.

59 M. Pyc, *Objawiająca rola posłuszeństwa*, s. 62.

60 S. Budzik, *Dramat Odkupienia. Kategorie dramatyczne w teologii na przykładzie R. Girarda, H. U. von Balthasara i R. Schwagera*, Tarnów 1997, s. 195.

61 A. Zuberbier, *Wstęp*, w: H. U. von Balthasar, *Teologia dziejów*, tłum. J. Zychowicz, Kraków 1996, s. 13.

Teolog z Bazylei, konstruując teologiczną refleksję nad całkowitym posłuszeństwem Chrystusa, zauważył, że o woli Ojca oraz Jego miłości w stosunku do siebie Jezus mówi łącznie i zamiennie (J 14–17). Zatem absolutne posłuszeństwo Ojcu w Duchu Świętym, realizowane przez Chrystusa w czasie Jego misji na ziemi, które objawia Bożą miłość i jest jej niepowtarzalnym przejawem, polega na zupełnym pełnieniu woli Ojca⁶². Sam Chrystus mówił w czasie swojej publicznej działalności, że nie zstąpił z nieba po to, by pełnić swoją wolę, lecz by czynić wolę Tego, który Go posłał, czyli Ojca (por. np. J 6, 38). Chrystus, w ujęciu Balthasara, swój stosunek do Ojca nazywa zarówno posłuszeństwem, jak i miłością, „absolutnym posłuszeństwem i absolutną miłością aż do śmierci na Krzyżu, podjętej właśnie z posłuszeństwa i miłości do Ojca”⁶³.

Podsumowanie

Patrząc na całościową wizję trynitologii i chrystologii szwajcarskiego myśliciela Hansa Ursa von Balthasara, nie można pominąć faktu, że stan unieżenia Jezusa Chrystusa, polegający na zdeponowaniu u Ojca swojej boskości w czasie trwania ukazanej wyżej inwersji trynitarnej, przysłania poniekąd Chrystusowi Ojca. Należy jednocześnie pamiętać o tym, że Chrystus *in statu exinanitionis* posiadał boską i ludzką naturę (a nie tylko ludzką). Balthasar jednak podkreślał, że Jezus w czasie swojej ziemskiej egzystencji posiadał świadomość posłannictwa otrzymanego od Ojca. Obejmowała ona nie tylko świadomość otrzymania pewnej określonej misji Bożej, lecz także utożsamienie wewnętrznego „Ja” Jezusa z tą misją⁶⁴. W jej pełnieniu „bezpośrednia relacja między Ojcem i Synem przyjmuje kształt nieobecności”⁶⁵, jednak Duch Święty, pełniący pośredniczącą rolę począwszy od wcielenia aż do zmartwychwstania Chrystusa, staje się instancją, wobec której Jezus jest posłuszny⁶⁶. „W łonie Trójcy, w Jej ekonomiozbawczym aspekcie – gdzie wszystko zależy od

62 H. U. von Balthasar, *Teologia dziejów*, s. 13.

63 H. U. von Balthasar, *Teologia dziejów*, s. 13.

64 H. U. von Balthasar, *Samoświadomość Jezusa*, tłum. L. Balter, „Communio” 3 (1983) nr 3 (15), s. 64.

65 H. U. von Balthasar, *Samoświadomość Jezusa*, s. 63.

66 S. Budzik, *Inwersja trynitaro-soteriologiczna...*, s. 32.

posłuszeństwa Syna – Duch jest Tym, który jednoczy Ojca i Syna. Jest On żyjącym i wiecznym pośredniczeniem posłannictwa, które Ojciec przekazuje Synowi”⁶⁷.

Bibliografia

- Balthasar H. U. von, *Duch Święty w wewnątrztrynitarnym życiu Boga*, w: *W pełni wiary*, tłum. J. Fenrychowa, Kraków 1991, s. 265–268.
- Balthasar H. U. von, *Theodramatik*, Band 2: *Die Personen des Spiels*, Teil 2: *Die Personen in Christus*, Einsiedeln 1978.
- Balthasar H. U. von, *Theologik*, Band 3: *Der Geist der Wahrheit*, Einsiedeln 1987.
- Balthasar H. U. von, *Jezus. Ten, który jest niepowtarzalny*, w: *W pełni wiary*, tłum. J. Fenrychowa, Kraków 1991, s. 179–185.
- Balthasar H. U. von, *Samoświadomość Jezusa*, tłum. L. Balter, „Communio” 3 (1983) nr 3 (15), s. 63–64.
- Balthasar H. U. von, *Tajemnice życia Jezusa (IV). Śmierć na krzyżu – wypełnienie odwiecznego postanowienia Boga*, w: *W pełni wiary*, tłum. J. Fenrychowa, Kraków 1991, s. 219.
- Balthasar H. U. von, *Wiarygodna jest tylko miłość*, tłum. E. Piotrowski, Kraków 2002.
- Bokwa I., *Trynitarno-chrystologiczna interpretacja eschatologii w ujęciu Hansa Ursa von Balthasara*, Radom 1998.
- Budzik S., *Dramat Odkupienia. Kategorie dramatyczne w teologii na przykładzie R. Girarda, H. U. von Balthasara i R. Schwagera*, Tarnów 1997.
- Budzik S., *Inwersja trynitarno-soteriologiczna w teologii H. U. von Balthasara*, w: *Niech zstąpi Duch Twój*, red. Z. J. Kijas, Tarnów 1999, s. 19–33.
- Guerriero E., *Hans Urs von Balthasar. Monografia*, tłum. M. Rodkiewicz, Kraków 2004.
- Królikowski J., *Maryja w pamięci Kościoła. Mariologia*, cz. 1, Tarnów 1999.
- List papieża Jana Pawła II do kardynała J. Ratzingera, „Communio” 8 (1988) nr 6 (48), s. 3–4.
- Mycek S., *Otwarta miłość. Cierpienie Boga w trynitarno-chrystologicznej interpretacji Hansa Ursa von Balthasara*, „Communio” 24 (2004) nr 2 (140), s. 87–105.
- Nossol A., *Teologia na usługach wiary*, Opole 1978.

67 H. U. von Balthasar, *Samoświadomość Jezusa*, s. 62–63.

- Pyc M., *Chrystus. Piękno — dobro — prawda. Studium chrystologii Hansa Ursa von Balthasara w jej trylogicznym układzie*, Poznań 2002.
- Pyc M., *Objawiająca rola posłuszeństwa Chrystusa w ujęciu Hansa Ursa von Balthasara*, „Studia Theologica Varsaviensia” 28 (1990) nr 1, s. 41–65.
- Pyc M., *Wcielenie a zmartwychwstanie w chrystologii Hansa Ursa von Balthasara*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 10 (2001), s. 172.
- Ternka K., *W Nazarecie narodził się Kościół. Maryja-Kościół w tajemnicy Wcielenia według Hansa Ursa von Balthasara*, „Salvatoris Mater” 2 (2000) nr 2, s. 120.
- Vandeveld-Dailliere G., *L'inversion trinitaire chez H. U. von Balthasar*, „Nouvelle Revue Théologique” 120 (1998) nr 3, s. 370–383.
- Hans Urs von Balthasar, <https://wdrodze.pl/authors/hans-urs-von-balthasar/> (29.01.2023).
- Wielka encyklopedia Jana Pawła II*, red. G. Polak, t. 2, Warszawa 2004.
- Zuberbier A., *Wstęp*, w: H. U. von Balthasar, *Teologia dziejów*, tłum. J. Zychowicz, Kraków 1996.

Abstrakt

Duch Święty w ziemskim życiu Chrystusa w ujęciu Hansa Ursa von Balthasara

Hans Urs von Balthasar (1905–1988) prezentuje oryginalny sposób refleksji nad relacjami w Trójcy Świętej dotyczącymi zwłaszcza ziemskiej egzystencji Chrystusa – od wcielenia do zmartwychwstania. Na uwagę w tym względzie zasługuje pojęcie inwersji trynitarnej, w której dokonuje się czasowe odwrócenie relacji Osób Boskich. Duch Święty, który od Ojca i Syna pochodzi (Trójca immanentna), podczas trwania inwersji prowadzi Jezusa – wcielonego Syna Bożego, posłanego od Ojca. Duch Święty w teologii Balthasara jest określany Duchem Ojca – dającym polecenia Chrystusowi, a Duch Syna jest Duchem, który przyjmuje polecenia Ojca. Chrystus dokonuje wszystkiego, od wcielenia po zmartwychwstanie w absolutnym posłuszeństwie Ojcu, które jest synonimem odwiecznej miłości Boga.

Słowa kluczowe: Balthasar, Chrystus, Duch Święty, Duch Ojca, Duch Syna, inwersja, Ojciec, posłuszeństwo, wcielenie, zmartwychwstanie

Abstract

The Holy Spirit in the Earthly Life of Christ According to Hans Urs von Balthasar

Hans Urs von Balthasar (1905–1988) presents the original and unique kind of reflection on the relations within the Holy Trinity, especially those concerning the terrestrial existence of Jesus Christ – from the Incarnation to the Resurrection. What is worth noting in this respect, is the concept of Trinitarian inversion in which a temporary reversal of the Divine Persons' relations takes place. The Holy Spirit, who proceeds from the Father and the Son (the immanent Trinity) is the one who leads Jesus – the incarnated Son of God, sent by the Father – during the inversion. In Balthasar's theology the Holy Spirit is defined as the Father's Spirit – giving orders to the Christ, and the Son's Spirit is the Spirit who takes the Father's orders. The Christ accomplishes everything, from the Incarnation to the Resurrection, in obedience to the Father, the obedience which is synonymous with God's eternal love.

Keywords: Balthasar, The Christ, The Father, The Holy Spirit, inversion, Incarnation, The Spirit of Father, The Spirit of Son, obedience, Resurrection

